

УДК: 343.162

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-69-4-109-114>

Ганенко Ігор Сергійович,

здобувач

(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9993-1117>

ІМУНІТЕТ СУДДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто актуальні питання реалізації суддівського імунітету у кримінальному провадженні. Розглянуто актуальні та ключові, на думку автора, нормативні критерії цього різновиду імунітету. Зосереджено увагу на змістовній складовій імунітету суддів у кримінальному провадженні, наголошено на актуальних питаннях формування його змісту в межах кримінального процесу. Проаналізовано сучасні нормативні критерії регламентації суддівського імунітету в національному кримінальному процесі та в законодавстві іноземних держав. Запропоновано авторську точку зору стосовно подальших змін до чинного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: імунітет посадових осіб; імунітет суддів; недоторканність суддів; регламентація суддівського імунітету; згода на притягнення судді до кримінальної відповідальності.

Постановка проблеми. Імунітет суддів є одним із найбільш актуальних та вельми дискусійних питань у дослідженні імунітетів у кримінальному процесі. Складність цього питання полягає саме у специфіці змісту цього імунітету та процесуального статусу суддів у кримінальному провадженні. За цих умов перед державою стоїть завдання якомога коректного врегулювання цієї сфери кримінальних процесуальних відносин з тим, щоб знайти баланс між безперешкодним функціонуванням та діяльністю всієї суддівської системи та мінімізувати можливість зловживати представниками суддівського корпусу наданими державою гарантіями недоторканності.

Метою статті є аналіз положень чинних нормативних актів, що регламентують реалізацію суддівського імунітету у кримінальному провадженні, розгляд позицій науковців стосовно цього питання, висловлення та обґрунтування особистої точки зору з окремих питань імунітету суддів у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 № 8, незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, у якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Незалежність судів установлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист. Недоторканність суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом [1].

Наявність імунітету суддів, що в межах кримінального процесу відображається як недоторканність, на наше переконання, є ознакою реалізації конституційно-правового принципу незалежності гілок влади, який відображений у ст. 6 Основного закону. Саме наділення представників зазначених гілок влади імунітетом позитивним чином впливатиме на збереження певного балансу владних повноважень серед представників різних гілок

влади з виключенням можливості прямого впливу на осіб, що користуються недоторканністю. Така практична незалежність представників різних гілок влади забезпечуватиме належне функціонування владного апарату держави.

Досліджуючи питання суддівського імунітету, слід зазначити, що наявна недоторканність представників суддівського корпусу має не лише важливе загальнодержавне значення. Забезпечувана державою недоторканність судді також позитивно впливатиме на функціонування системи кримінального судочинства нашої держави, оскільки оберігатиме суддю від можливого негативного впливу осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні або якимось чином є зацікавленими в його результатах.

У контексті питання, що досліджується, слід погодитися з позицією С. Г. Волкотруба, який наголошував, що публічно-правовий характер суддівського імунітету полягає в тому, що гарантії, котрі розглядають, передбачені зовсім не для того, щоб створити для суддів додаткові пільги, які б використовувалися ними в особистих цілях. Суддівський імунітет повинен бути дійовим засобом захисту насамперед прав та інтересів громадян України, які мають право на розгляд судових справ незалежним судом. Саме в підпорядкуванні цілям забезпечення незалежності суду й проявляється публічно-правовий характер суддівського імунітету [2, с. 78]. Також слушно із цього приводу зазначає Л. М. Москвич: «Незалежність судді означає незалежну процесуальну діяльність судді під час здійснення судового розгляду юридично значущих справ відповідно до процедур, передбачених законом, які виключають можливість будь-якого впливу на процес прийняття суддею рішення, і згідно з професійною правосвідомістю судді» [3, с. 143]. Досліджуючи вказане питання, М. Ілляк справедливо наголошує, що, виходячи із суспільного призначення судової системи, досить складно уявити, щоб суди якимось чином чи способом зазіхали на незалежність органів законодавчої або виконавчої влади. Зворотню ж ситуацію уявити цілком реально й, на жаль, не лише уявити. Реалії життя такі, що незалежність судової влади навряд чи можливо автоматично забезпечити від різного роду посягань. Адже незалежність – явище багатогранне, має різні складові, тож і форм спроб її обмеження або втручання можуть бути надзвичайно різними – від політичних, законодавчих, фінансових тощо до впливу на окремо взятого суддю або склад суду у зв'язку з розглядом ним конкретної справи [4].

Серед науковців, які досліджують питання імунітету суддів, є супротивники наявної в державі моделі функціонування цього різновиду імунітету. Так, В. Корж зазначає, що на сьогодні конституційною нормою та іншими законами України визначена «недоторканність суддів» без урахування економічної, соціально-політичної обстановки в державі, корупції в ланках виконавчої, судової влади та правоохоронних органах, зростання злочинності. Продовжуючи, автор зазначає, що інститут суддівської недоторканності суперечить принципу рівності громадян перед законом, визначеним Загальною декларацією прав людини, ст. 24 Конституції України (далі – КУ), чинним кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством [5, с. 49]. Протилежну позицію із цього приводу займає Л. Є. Виноградова, яка стверджує таке: «Очевидно, що критика наявної на сьогодні суддівської недоторканності як надмірної може надходити лише з боку людини, далекої від суддівської праці, враховуючи значною мірою статус суду та його компетенцію, а також режим суддівської роботи, що став набагато жорсткішим, і ризик, що значно підвищився. Убачається, що ті, хто критикують недоторканність суддів, не знайомі зі становищем судів і суддів, напруженим режимом праці, професійним ризиком, обсягом роботи та рівнем відповідальності» [6, с. 27]. Недоторканність судді є певним винятком із конституційного принципу рівності всіх перед законом і судом, тому що суспільство, пред'являючи до носіїв судової влади та їхньої професійної діяльності підвищені вимоги, зобов'язане забезпечити їм додаткові гарантії правового захисту для ефективного виконання поставлених перед ними завдань. При цьому законодавець ураховує, що судді, на відміну від інших посадових осіб, які користуються імунітетом, обираються на посаду безстроково і, як правило,

тривалий час працюють в одному населеному пункті, що пов'язано з певним ризиком і необхідністю закріплення додаткових юридичних гарантій їхнього захисту від необґрунтованих домагань [6, с. 27].

Висловлюючи свою особисту точку зору із цього приводу, варто зазначити, що на цей час нормативне забезпечення реалізації суддівського імунітету потребує суттєвої уваги з боку законодавця, оскільки будь-які нормативні критерії, що безпідставно ускладнюватимуть процедуру позбавлення суддів недоторканності, які, зі свого боку, вчинили кримінальні правопорушення, створюють атмосферу суспільного неприйняття взагалі наявності такого явища, як імунітет суддів та, як наслідок, породжуватиме невдоволення діями вітчизняної влади загалом. Однак, на наше переконання, аргументувати особисту позицію стосовно суддівського імунітету його невідповідністю конституційній засаді рівності всіх громадян у правах та свободах, а також перед законом (ст. 24 КУ), як це зазначає В. Корж, є, на наш погляд, не зовсім обґрунтованою позицією. Як ми вже наголошували, правовий інструмент у вигляді інституту імунітету є обов'язковим елементом правового статусу представників державних гілок влади. Саме наявність цього правового інструментарію є критерієм, що позитивним чином забезпечує належну реалізацію повноважень кожним із представників законодавчої, виконавчої та судової гілок влади та створюватиме умови для функціонування зазначеного державного апарату загалом. Тому вказувати на наявність імунітету суддів як на недолік, що йде всупереч конституційному принципу рівності громадян, не зовсім коректно. Інша річ, коли наявність імунітету судді створює умови, за яких останній, завдяки наявному правовому статусу, користується фактично надто широким привілейованим положенням, яке практично позбавляє можливості своєчасного притягнення судді до кримінальної відповідальності. Наявність такого недоліку в законодавстві потребує відповідного вирішення, адже суддя, який учинив делікт, має бути своєчасно та належним чином притягнутий до кримінальної відповідальності.

Отже, на наше переконання, одним із пріоритетних завдань вітчизняного законодавця є врегулювання нормативних критеріїв, що забезпечуватимуть не лише належне функціонування суддівського імунітету, а також існування відповідного механізму позбавлення судді недоторканності.

Продовжуючи розгляд питання визначення суддівського імунітету, необхідно зазначити, що, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 482 КПК, без згоди Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Це чинне нормативне положення піддає критиці Н. Шелевер, зазначаючи, що конституційні зміни, запроваджені у 2016 році, передбачають зміну суб'єкта, уповноваженого надавати згоду на притягнення суддів до відповідальності, а саме замість Верховної Ради України така згода надаватиметься ВРП. На думку науковця, така зміна суб'єкта є недоцільною, оскільки тут буде діяти принцип «суддівської солідарності». Це рішення має приймати політично незалежний орган. Так, Верховна Рада України (далі – ВРУ) представляє різні політичні сили, тому й рішення стосовно позбавлення імунітету суддів може бути об'єктивним. Із цього випливає, що все взаємопов'язане: депутатський і суддівський імунітети. Тому необхідно залишити депутатам імунітет, тоді є хоч якісь шанси, що вони будуть приймати неупереджені рішення стосовно суддів [7, с. 169].

Проаналізуємо цю позицію. Звісно, владний авторитет законодавчого органу завжди привалюватиме над положенням та авторитетом ВРП. Проте це не привід нагромаджувати ВРУ виконанням функцій, які цілком можуть виконувати й інші, більш спеціалізовані та профільні органи. Аргументація Н. Шелевер стосовно сумнівів про справедливість та об'єктивність рішень ВРП з огляду на «суддівську солідарність» у діяльності цього органу, як на наше переконання, не є беззаперечною. Так, по-перше, ВРП формується за принципом політичної нейтральності та професійності, а по-друге, відповідно до ст. 131 КУ, лише

10 членів із 21 обираються з'їздом суддів України із числа суддів чи суддів у відставці [8]. Інші ж члени здебільшого можуть не належати до суддівського корпусу, а тому дорікати ВРП за її «суддівську солідарність» є не зовсім слушним кроком.

Аналізуючи положення вітчизняного КПК, вважаємо, що окремі його положення потребують корегування з метою погодження їх із сучасними уявленнями про суддівський імунітет у кримінальному провадженні. Отже, положенням згаданої процесуальної норми, а саме ст. 482 КПК, указується, що затримання судді має відбуватись лише за згодою ВРП. Виняток становить затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. За цих умов позиція законодавця не співпадає з поглядами членів ВРП із цього питання. Наприклад, у своєму роз'ясненні питання визначення порядку затримання судді, утримання його під вартою та арешту ВРП зазначає: «Вважаємо за необхідне наголосити, що застосування до судді запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою чи домашнього арешту, зокрема і в тих випадках, коли суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди ВРП є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді» [9].

Аналізуючи позицію ВРП стосовно вказаного питання, Є. Березовський наголошує, що оприлюднене роз'яснення викликало невдоволення в деяких правників, які інакше трактують конституційні винятки. Відповідно до їхньої точки зору, якщо Конституція встановлює виняток, то коли суддя вчинив тяжкий або особливо тяжкий злочин, це означає, що звертатись до ВРП для його взяття під варту взагалі не потрібно. Автор підкреслює, що навряд прокурори «без бою» погодяться з думкою членів колегіального органу судової влади. Принаймні на це вказує чинна практика. Так, за клопотанням представників Генеральної прокуратури України в Печерському райсуді м. Києва частково задоволено клопотання про обрання запобіжного заходу судді господарського суду столиці. Суддя обрав запобіжний захід у вигляді утримання під вартою з альтернативою застави в розмірі майже 300 тисяч гривень, хоча ВРП й не погоджувала таке рішення. До того ж у прокуратурі завжди можуть послатися на той факт, що ВРП — не той орган, який може тлумачити законодавство. Отже, пояснення ВРП можуть бути не завершенням, а лише початком суперечки щодо правил арешту суддів, а розбиратися в ній доведеться слідчим суддям. І відповідати, можливо, також [9].

Вочевидь, зазначене положення закону та відповідне роз'яснення ВРП стосовно затримання судді або застосування щодо нього потребують втручання з боку держави, адже з наведеного прикладу стає зрозумілим, що окрема невизначеність у прикладному сприйнятті окремих правових норм, що відображають зміст імунітету суддів має не лише суто теоретичне, а й суттєве практичне значення. Тому ця ситуація має бути виправлена з боку законодавця.

Повертаючись до розгляду змісту п. 2 ч. 1 ст. 482 КПК, необхідно зазначити, що визначений у цій нормі виняток у вигляді вчинення суддею тяжкого або особливо тяжкого злочину як умова для затримання судді без згоди ВРП, на наше переконання, не є переконливим. За окремих умов у випадку вчинення суддею злочину досить складно достовірно визначити, якої тяжкості злочинне діяння вчинене. У якості прикладу можна навести випадок скоєння суддею одного із кримінальних правопорушень, що відносяться до категорій злочинів проти життя та здоров'я особи або проти статевої свободи та недоторканості. Під час вчинення злочину або відразу після його вчинення може бути вкрай складно, наприклад, установити, якої саме тяжкості тілесні ушкодження спричинені особі або їхню наявність, а також наявність факту статевого зносин. Для коректного визначення цих обов'язкових кваліфікаційних умов кримінальної караності діянь та визначення ступеня їхньої тяжкості, безумовно, потребуватиметься відповідне медичне обстеження, яке може зайняти досить тривалий час. За таких умов неважко передбачити, що представники пра-

воохоронних органів не виявлятимуть ініціативи та не затримуватимуть суддю, адже законність такого затримання може бути вельми уявною.

Стосовно вказаного питання доцільно навести окремі положення кримінальних процесуальних законів іноземних держав. Так, згідно із ч. 4 ст. 468/3 КПК Республіки Білорусь, суддю може бути затримано без згоди на це відповідного державного органу за умов учинення суддею злочину. Аналогічне за змістом положення міститься у ст. 449 КПК Російської Федерації. Законодавці зазначених країн визначають критерієм затримання судді без погодження цієї процесуальної дії з відповідними державними органами, факт учинення суддею злочину. При цьому у вказаних кримінальних процесуальних нормах не йдеться про тяжкість учиненого злочину, а отже, для затримання судді достатньо факту вчинення ним злочину будь-якої тяжкості.

Висновки. Ураховуючи викладене вище, на наше переконання, нормативний критерій затримання судді без погодження з відповідними державними органами незалежно від тяжкості скоєного ним злочину є більш доречним, ніж визначене в п. 2 ч. 1 ст. 482 КПК України положення про затримання судді у випадку вчинення ним лише тяжкого або особливо тяжкого злочину. Зважаючи на це, доцільно внести зміни до ст. 482 КПК та п. 2 ч. 1 цієї норми й викласти в такій редакції: «Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення злочину (курсив мій. – І. Г.).»

Список використаних джерел

1. Про незалежність судової влади. Постанова Пленуму Верховного Суду від 13.06.2007 N 8. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07> (дата звернення: 02.10.2019).
2. Волкотруб С. Г. Імунітет і проблеми його захисту в кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00. 09. Харків, 2002. 192 с.
3. Москвич Л. М. Незалежність суддів: соціальний та правовий аспект. Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару, 30–31 березня 2005 р., м. Харків : ЦНТ «Гопак», 2006. С. 142–147.
4. Іллюк М. Залежна незалежність. Юридичний вісник України. 2011. № 46. URL : http://www.yuricom.com/ua/analytical_information/?id=9441 (дата звернення: 06.10.2019).
5. Корж В. Застосування на практиці принципу рівності громадян перед законом. Право України. 1999. № 4. С. 49.
6. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2004. 187 с.
7. Шелевер Н. Особливості реформування суддівського імунітету після внесених змін до Конституції України (в частині правосуддя). Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 5/1. С. 169.
8. Вища рада правосуддя. URL : <https://hcj.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2019).
9. Дозвільна процедура. Закон і Бізнес. Законодавчі роз'яснення. URL : http://zib.com.ua/ua/127184-pogodzhennya_na_aresht_suddi_neobhidne_navit_u_viklyuchnih_v.html (дата звернення: 30.09.2019).

Ганенко Игорь Сергеевич,

соискатель

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9993-1117>

ИММУНИТЕТ СУДЕЙ В КРИМИНАЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

В статье рассмотрены актуальные вопросы реализации судейского иммунитета в уголовном производстве. Рассмотрены актуальные и ключевые, по мнению автора, нормативные критерии этой разновидности иммунитета. Внимание сосредоточено на содержательной составляющей иммунитета судей в уголовном производстве, внимание сфокусировано на актуальных вопросах его формирования в рамках уголовного процесса. Проанализированы современные нормативные критерии регламентации судейского иммунитета в национальном уголовном процессе и в законо-

дательстве иностранных государств. Предложена авторская точка зрения относительно дальнейших изменений в действующем уголовном процессуальном законодательстве Украины.

Ключевые слова: иммунитет должностных лиц; иммунитет судей; неприкосновенность судей; регламентация судейского иммунитета; согласие на привлечение судьи к уголовной ответственности.

Ganenko Ihor,
graduate student
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9993-1117>

ON THE QUESTION OF THE IMMUNITY OF JUDGES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article deals with topical issues of the exercise of judicial immunity in criminal proceedings. The author examines the author's positions of other scholars on the particular features of the exercise of judges' immunity in national criminal proceedings. The author emphasized that judicial immunity as a specific phenomenon in criminal proceedings represents certain guarantees of representatives of the judicial corps, which in turn will ensure the uninterrupted activity of the entire judicial system, excluding the possibility of any negative influence on the activity of judges in criminal proceedings. The author supports the position of scholars who consider the fact of the existence of judicial immunity in criminal proceedings as a necessary criterion for modern criminal procedural validity, while providing additional guarantees to judges ensuring their independence is in no way a violation of the principle of participants' equality in criminal proceedings. The author of the article focuses on the proper competence of the current High Council of Justice in granting permission to prosecute a judge. This is first of all ensured by the specifics of the formation of this collegial body, since its formation involves not only the representatives of the judicial corps, which according to positive affects the fairness and objectivity of its decisions. The article focuses on changes to the current law regarding the detention of a judge in criminal proceedings. The author emphasized that law enforcement agencies should have the power to detain a judge without the consent of the High Council of Justice in the event of a judge being detained during or immediately after committing a crime, regardless of its gravity.

Key words: immunity of officials; immunity of judges; regulation of judicial immunity; consent to criminal prosecution.

Надійшла до редколегії 01.11.2019